

Zeven Limburgse gemeenten stoppen met het gebruik van gif

IR. FRANÇOIS KROES, ZUIVERINGSCHAP LIMBURG, THANS WATERSCHAP ROER EN OVERMAAS

IR. LEA CRIJNS, RIJKSWATERSTAAT DIRECTIE LIMBURG

IR. JOOP SPIJKER, ALTERRA

DR. IR. HARRY VAN HUET, PROVINCIE LIMBURG

In Limburg is de laatste decennia veel succes geboekt met het verbeteren van de waterkwaliteit. Dit is met name te danken aan een gestructureerde aanpak bij de sanering van de puntbronnen. Uit waterkwaliteitsonderzoek blijkt dat de meeste oppervlaktewateren echter (nog) niet voldoen aan de normen. Probleemstoffen in oppervlaktewater zijn onder andere chemische onkruidbestrijdingsmiddelen. Met name het gebruik van chemische middelen door de gemeenten leidt tot hoge concentraties in oppervlaktewater, omdat bij regenval de middelen direct of via de riolering afspoelen naar het oppervlaktewater. Om een impuls te geven aan het omschakelen naar een gifvrij beheer van de openbare ruimte in Limburg, hebben het Zuiveringschap Limburg, Provincie Limburg, Rijkswaterstaat directie Limburg en de gemeenten Echt-Susteren, Heerlen, Helden, Horst aan de Maas, Maas-tricht, Roermond, Roerdalen en Venlo gezamenlijk het initiatief genomen om de omschakeling naar gifvrije onkruidbestrijding door gemeenten nadrukkelijk onder de aandacht brengen. Dit resulteerde in 2001 in het project 'Gifvrije onkruidbestrijding Limburg'. Het vormt één van de speerpuntprojecten van het 'Gemeenschappelijk actieprogramma diffuse bronnen Limburg'. Het project is inmiddels afgerond. In dit artikel staan de belangrijkste succesfactoren, valkuilen en conclusies op een rij.

De deelnemende gemeenten hebben ieder de intentie uitgesproken vanaf 2006 geen chemische onkruidbestrijdingsmiddelen meer toe te passen. Met het project is beoogd de deelnemende gemeenten een stap verder te helpen in de benodigde bestuurlijke besluitvorming en daarmee een voorbeeld te stellen voor andere gemeenten in de regio.

Opzet

Tussen augustus 2001 en maart 2003 hebben de deelnemende gemeenten samen met de waterbeheerders een stapsgewijze benadering gevolgd om te komen tot een succesvolle omschakeling naar een gifvrij beheer. De voor-

bereiding voor de omschakeling bij gemeenten is op hoofdlijnen dezelfde geweest, maar de definitieve invulling per gemeente maatwerk. Het project bestond uit de volgende onderdelen:

- Het opzetten van voorbeeldprojecten om zowel bestuurders als uitvoerende medewerkers van de gemeenten gedurende de looptijd van het project kennis en ervaring op te laten doen met geschikte (combinaties van) methoden en technieken en de reacties van bewoners en gebruikers;
- Het opstellen van een handboek/maatwerkplan, waarmee de daadwerkelijke omschakeling naar niet-chemische

onkruidbestrijding bestuurlijk en inhoudelijk is voorbereid. Het handboek is een leidraad voor de opstelling van een maatwerkplan. Het maatwerkplan vormt de uiteindelijke basis voor de definitieve besluitvorming binnen de gemeente;

- Gedurende de looptijd van het project is tenslotte op een zorgvuldige manier gecommuniceerd naar de verschillende doelgroepen om de acceptatie van het beleid bij de betrokken besturen, uitvoerders, bewoners en gebruikers te bevorderen, draagvlak op te bouwen voor de besluitvorming over de maatwerkplannen en ook andere gemeenten te interesseren voor de aanpak.

Resultaten

In de voorbeeldprojecten is vooral gelet op de kwaliteitseisen, maatregelen, opschaal mogelijkheden, organisatie, monitoring en externe voorlichting. Om optimaal te kunnen leren van gifvrije onkruidbestrijding in Limburg zijn de keuzen voor de voorbeeldprojecten van de deelnemende gemeenten zoveel mogelijk op elkaar afgestemd. In de meeste voorbeeldgebieden is ervaring opgedaan met niet-chemische onkruidbestrijdingsmethoden op verhardingen, zoals borstelen en branden. In sommige voorbeeldgebieden vielen de kosten van de inzet van alternatieve methoden hoger uit dan verwacht. De verhoging van de kosten verschilt per gemeente en is voornamelijk afhankelijk van de methode van alternatieve onkruidbestrijding, type en omvang van het verharde oppervlak, tijdstip en frequentie van de inzet van alternatieve onkruidbestrijdingsmethoden. Desondanks gaan bijna alle gemeenten door met het niet-chemische beheer van de voorbeeldgebieden of breiden deze verder uit.

- Het borstelen van de verhardingen is de meest toegepaste methode. De kosten zijn iets gestegen, maar de productiviteit is relatief hoog;
- Met heet water zijn ook goede resultaten bereikt, maar de kosten zijn relatief hoog gebleken. Dit is vooral te wijten aan een beperkte productiviteit. De methode met heet water is met name ingezet op die

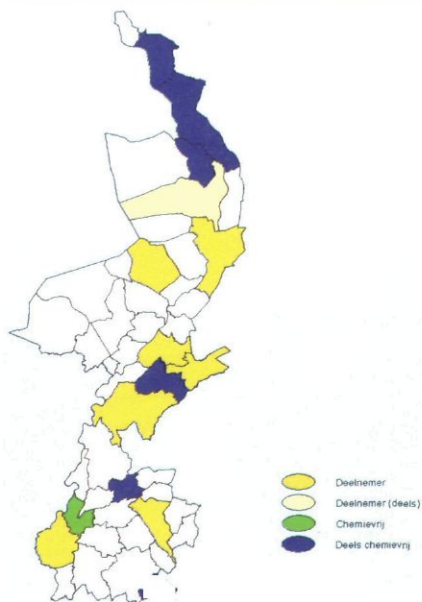
plaatsen waar de borstelmachine niet, of bezwaarlijk kan worden ingezet;

- In Maastricht zijn goede ervaringen opgedaan met een combinatie van borstelen en branden. De ervaring leert dat dit een goedkopere manier is, op voorwaarde dat geen achterstanden in het onderhoud zijn opgetreden. Staan er teveel pollen, dan is branden niet meer effectief. Een goed veegbeheer is daarbij essentieel. Door de goten goed te vegen wordt voorkomen dat het onkruid hier te gemakkelijk wortel kan schieten;
- Op halfverhardingen leverden niet-chemische onkruidbestrijdingstechnieken onvoldoende resultaat op. Door het accepteren van een andere beeldkwaliteit en het opnemen van sommige halfverhardingen in het maaiprogramma bleek niet-chemisch beheer desondanks mogelijk;
- In een aantal voorbeeldgebieden is de aanleg van onkruidwerende verhardingen en omvorming van groen uitgewerkt (preventie van onkruidgroei). Preventie is de beste optie, maar dit is (uiteraard) een zaak op termijn. Om op lange termijn resultaten te boeken moet een goede afstemming met de ontwerpers plaatsvinden en kan door het maken van bijvoorbeeld ontwerpstandaarden of het maken van een meerjarenomvormingsplan naar een kwalitatief hoogwaardig én onderhoudsarm groen tot succes leiden.

Handboek

Het handboek 'Gifvrije onkruid bestrijding door gemeenten' is in de beginfase van het project opgesteld, als een min of meer universele regionale leidraad voor het omschakelingsproces bij Limburgse gemeenten. Het handboek is in september 2002 uitgereikt aan

Bestrijdingsmiddelengebruik in Limburg.

alle gemeenten in Limburg tijdens het symposium 'Gifvrij onkruidbeheer door gemeenten'.

Maatwerkplan

Het opstellen van het maatwerkplan heeft in zeven gemeenten geresulteerd in een besluit om door te gaan met het verminderen van het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen. Twee gemeenten (Roerdalen en Roermond) werken nu reeds nagenoeg gifvrij. De overige gemeenten bouwen het gebruik af en zetten er zo veel mogelijk op in om in 2006 te zijn omgeschakeld naar een gifvrij onkruidbeheer. Op het moment van schrijven van dit artikel is dit besluit door de gemeenten Echt, Helden, Roerdalen, Roermond en Venlo bestuurlijk vastgelegd. Een achtste gemeente heeft wel meegewerkt aan het handboek, maar geen maatwerkplan opgesteld. Hiervoor ontbrak op dit moment draagvlak bij het bestuur.

Communicatie

Naast de interne communicatie, die vooral gericht was op het informeren van de ambtelijke en bestuurlijke begeleidingscommissie over de voortgang en inhoud van het project, is veel aandacht besteed aan externe communicatie. Gedurende de looptijd van het project is via diverse mediakanalen informatie over het project verspreid. Tijdens het genoemde symposium in 2002 was ruim 70 procent van de Limburgse gemeenten aanwezig. In een enquête is aan de Limburgse gemeenten gevraagd of het project bekend is bij de gemeenten en of gemeenten de informatie gebruikt hebben voor de daadwerkelijke omschakeling.

Onkruidbeheer door overige Limburgse gemeenten

Het opgestelde handboek en de brochure 'Gif van de straat' zijn verzonden naar de verschillende colleges van B&W. Uit de enquête onder de overige Limburgse gemeenten blijkt dat van de respondenten (69%) het merendeel het handboek kent (85%). Dit betekent dat het project in ieder geval in de doelstelling ten aanzien van de uitstraling heeft voorzien. Het handboek is specifiek voor dat doel opgesteld. Helaas betekent dit nog niet dat alle Limburgse gemeenten nu ook daadwerkelijk gestopt zijn met de chemische onkruidbestrijding. Naast de voorbeeldgemeenten is een drietal andere Limburgse gemeenten inmiddels begonnen of gaat binnenkort beginnen met de omschakeling. Uit de antwoorden op een aantal vragen in de enquête is af te leiden dat veel gemeenten pogingen hebben ondernomen om met chemische onkruidbestrijding te stoppen. Maar ze ervaren nog teveel knelpunten om de openbare ruimte geheel en structureel chemievrij te beheren, met name financieel. De meeste gemeenten zien op de lange termijn wel een

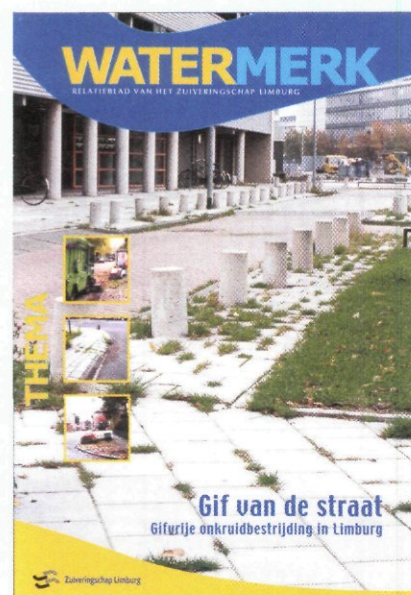
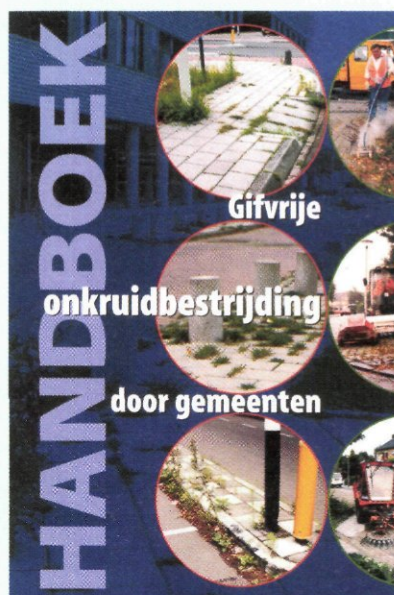
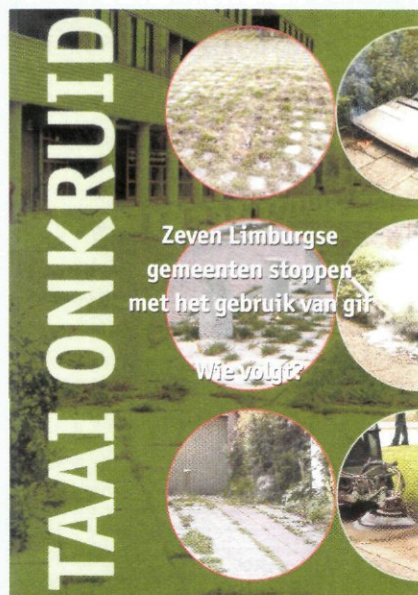
definitieve omschakeling naar een gifvrij beheer. Grote behoefte blijkt te bestaan aan samenwerking met buurgemeenten en ondersteuning door andere overheden.

Succesfactoren

Heel belangrijk voor het creëren en behouden van draagvlak bij het gemeentebestuur bleek de intentievereenkomst tussen de gemeente enerzijds en Zuiveringschap Limburg, Rijkswaterstaat, Provincie Limburg en Waterleiding Maatschappij Limburg anderzijds. Gedurende de looptijd van het project is de bestuurlijke begeleidingscommissie diverse malen bij elkaar geweest om de voortgang te evalueren, de ontwikkelde producten vast te stellen en de knelpunten en succesfactoren te belichten. In alle gemeenten is een enthousiasme en gedreven (ambtelijke) trekker aangewezen. Deze werd in alle gemeenten ondersteund door een gemotiveerde ambtelijke projectgroep. Goede interne communicatie zorgde voor een breed draagvlak op de werkvloer. De gemeentelijke werkgroep is binnen elke gemeente goed opgezet en de voortgang en resultaten van het project zijn breed gecommuniceerd. Hoewel bij aanvang van het project de uitvoerende medewerkers in eerste instantie niet allemaal een positieve houding hadden, vond hierin gedurende de looptijd een ommezwaai plaats. De daadwerkelijke uitvoering van voorbeeldprojecten, waarbij de resultaten van het niet-chemisch beheer ook voor de kritische buitenwacht zichtbaar werden, leidde tot een breed draagvlak bij alle betrokkenen, zowel intern als extern. Een andere succesfactor is de integrale aanpak. Niet-chemische onkruidbestrijding wordt niet als afzonderlijk onderwerp opgepakt, maar breed verankerd in het gemeentelijk milieubeleid voor de openbare ruimte. Hierbij is vooral gebruik gemaakt van de gangbare gestandaardiseerde werkwijzen. Door aanpassing van deze routine bij de afdelingen die verantwoordelijk zijn voor het ontwerp van de openbare ruimte, zijn weerstanden overwonnen.

Valkuilen

Na de gemeentelijke verkiezingen is in een aantal gevallen gebleken dat door het nieuwe college van B&W en de (nieuwe) verantwoordelijke wethouders andere beleidsprioriteiten worden gesteld. Het beheer van de openbare ruimte is dan vaak een sluitpost bij het vaststellen van de begroting. Dit heeft tot gevolg dat bezuinigd wordt op het niet-chemische onkruidbeheer. Een suboptimale invulling van de projecttrekker, bijvoorbeeld door een gebrek aan capaciteit - teveel andere projecten - of tussentijdse functiewisselingen, kan het omschakelproces binnen een gemeente ernstig vertraagen. Het ontbreken van de juiste interne

communicatie kan er in een aantal gevallen toe leiden dat de omschakeling stagneert. Gedurende de looptijd van het project bleek dat afdelingen zich onvoldoende betrokken voelden bij de veranderingen.

Voorwaarden

De ervaringen van het project ‘Gifvrije onkruidbestrijding Limburg’ laten zien dat vier voorwaarden absoluut noodzakelijk zijn om het gebruik van chemische middelen in een gemeente succesvol af te kunnen bouwen.

- Bij het omschakelen naar niet-chemische onkruidbestrijding is bestuurlijk draagvlak van cruciaal belang. De keuze voor het afbouwen van het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen kan namelijk gevolgen hebben voor aanpalende beleids-terreinen, zoals de (beeld)kwaliteit van de openbare ruimte en het benodigde onderhoudsbudget;
- Omschakeling naar niet-chemische onkruidbestrijding is voor een belangrijk deel afhankelijk van een (enthousiaste) projectleider. Hij of zij is het aanspreekpunt voor de bestuurders. De projectleider coördineert dus het hele omschakelingsproces;
- Intern (ambtelijk en bestuurlijk) en extern (burgers, bedrijven) draagvlak en bewustwording zijn belangrijk voor een succesvolle omschakeling. Niet-chemische onkruidbestrijding brengt in de meeste gevallen veranderingen in het straatbeeld en in de beleving van de openbare ruimte met zich mee. Om voldoende draagvlak te

creëren en vooral ook te behouden, moeten interne en externe actoren intensief worden betrokken bij het gehele proces.

Een (eenvoudig) communicatieplan vormt hierbij een goed hulpmiddel;

- Toegankelijke hulpmiddelen, bijvoorbeeld in de vorm van een handboek, zijn belangrijk om de omschakeling goed te laten verlopen.

Hoe verder?

Uit de resultaten blijkt dat het project en de gevolgde werkwijze een succes zijn geweest. Veel ervaring is opgedaan met de omschakeling van chemisch naar niet-chemisch beheer van de openbare ruimte. De belangrijkste succesfactoren, valkuilen en randvoorwaarden zijn in een evaluatierapport beschreven. Dit rapport “Taai onkruid” is verspreid onder alle Limburgse gemeenten. Samen met het handboek “Gifvrije onkruidbestrijding door Limburgse gemeenten” hebben zij op die manier voldoende aanknopingspunten om de omschakeling in hun eigen gemeente succesvol door te voeren.

De deelnemende partijen gaan door op de ingeslagen weg. Daarnaast hopen zij ook andere gemeenten te kunnen inspireren tot een soortgelijke aanpak. Middels een actieve benadering van gemeenten zullen de waterbeheerders het onderwerp onder de aandacht brengen van de gemeenten als onderdeel van de watertoets. In de brede discussie rond de toelatingsprocedures, gebruiksvoorschriften en het onder vergunning brengen van het gebruik op verhardingen, kunnen de resultaten van dit project zeker een rol spelen. ☑

LITERATUUR

- Kroes et al. (2003). Taai onkruid. Zeven Limburgse gemeenten stoppen met het gebruik van gif. Wie volgt?
- Spijker et al. (2002). Handboek gifvrije onkruidbestrijding door gemeenten.
- Zuiveringschap Limburg (2002). Gif van de straat, gifvrije onkruidbestrijding in Limburg. Themanummer van Watermerk.